

פתח דבר

ההיסטוריה היהודית בצפון אפריקה היא היסטוריה שהסתיימה. נוכחות יהודית משמעותית החלה כבר בתחילת המאה הראשונה לספירה, תחילה בלוב ובתוניסיה ואחר כך באלג'יריה ובמרוקו. הערבים כבשו את האזור במאה השביעית לספירה והיו ליסוד האתני, התרבותי, הפוליטי והדתי החשוב ביותר. הכיבוש הערבי השפיע גם על תולדות היהודים באזור: עד שהתרחש, היהודים חיו בסימיוזה עם הברברים; לאחר הכיבוש הם הפכו לגורם השלישי בחשיבותו לאחר הערבים והברברים. בשנות השבעים של המאה ה־20 כמעט ולא הייתה עוד נוכחות יהודית משמעותית בצפון אפריקה. ההיסטוריה הסתיימה.

כתיבת ההיסטוריה של תולדות היהודים במגרב נמצאת בעיצומה. מסוף שנות השישים של המאה ה־20, עת חיבר חיים זאב הירשברג את מחקרו המונומנטלי על קורות היהודים באזור, הלכו והתרבו המחקרים הכוללניים אך גם אלה שביקשו ליחד את מחקרם לנושא ממוקד: מוסיקה, מחול, שירה ופיוט, היבטים של הערבית-היהודית, חינוך, עיתונות, לימוד העברית, דיון מעמיק בקהילה זו או אחרת ועוד. אלה וגם אלה שוזרים מארג של אירועים, דמויות, חיי תרבות מפותחים והיסטוריה עשירה ביותר. ככל שמעמיקה כתיבת ההיסטוריה כך נחשפים רבדיה וגובר הרצון להעמיק ולחשוף את נבכייה ולהבינם. סדרת הספרים שמלווה את הקורס יהודי צפון אפריקה בעת החדשה מבקשת להציע בשלושת כרכיה מבוא להיסטוריה עשירה זו. אין בקורס כמו בסדרת הספרים המלווה אותו תיאור כרונולוגי מלא ומובנה של תולדות הקהילות היהודיות.

הכרך הראשון, **שנות המפנה: ממיעוט מודר למיעוט מועדף**, פותח את סדרת הספרים ביחידת המבוא, "יהודי צפון אפריקה בעת החדשה - הדרמה הקולוניאלית". היחידה עוקבת אחר ההתפתחויות העיקריות בתקופה זו - אך לא בכל ההתפתחויות ולא בכל התחומים ולא באופן שווה בכל מדינה. חשוב היה לנו להציע תכנים בסיסיים וכלים לחשיבה על מגמות היסוד של ההתפתחות. כרכנו את יחידת המבוא עם יחידה נוספת המציגה את השינויים בחיי הקהילה היהודית בתוניסיה מאמצע

שנות החמישים של המאה ה־19 ועד מלחמת העולם השנייה. בשונה מיחידת המבוא היא מציגה היסטוריה באופן כרונולוגי ובמגוון רחב של נושאים. הכרך השני, **שנות ההתבססות: מודרנה ורפורמיזם**, מתמקד בשלושה נושאים. יחידה 3 עוסקת בהופעת ההשכלה בקהילות היהודיות ובמשמעותה כאלטרנטיבה לזהות ולתרבות הצרפתיות. יחידה 4 עוסקת במאבקים בחברה היהודית על זהותה ומגמות התפתחותה הרצויות של יהדות מרוקו, ומציגה קהילה תוססת מבחינה חברתית ופוליטית. יחידה 5 מציגה שינוי מסוג אחר, ומתמקדת ביחסים שבין יהודים למוסלמים בין שתי מלחמות העולם על רקע פתיחת המרחב הציבורי והפוליטי למאבקים על דמותה של תוניסיה והשפעת הסכסוך הערבי־יהודי בארץ ישראל. שנות ההתבססות מלמדות על החיוניות הרבה של הקהילות היהודיות בצפון אפריקה גם כאשר הן דנות בקהילה אחת, בתקופה אחת.

הכרך השלישי, **שנות ההכרעה: לאומיות ומלחמת העולם השנייה**, מבקש להעמיק במידת האפשר את הדיון בשני נושאים שהיו במוקד השינוי של העת החדשה. הנושא האחד הוא הציונות שהייתה בו זמנית תגובה של היהודים לתהליכי המודרניזציה והשינוי שעברו על העולם היהודי, אפיק ביטוי של זהות יהודית מודרנית ואלטרנטיבה לחיים בצפון אפריקה. הנושא השני מנסה להבין את אירועי מלחמת העולם השנייה בצפון אפריקה ואת השפעתם ארוכת הטווח על היהודים.

כל אחת ואחת מיחידות הלימוד המופיעות בסדרת הספרים מאירה את תולדות היהודים בצפון אפריקה ותורמת להבנה עמוקה יותר של תהליכי היסוד שעברו על היהודים באזור זה. ההיסטוריה של היהודים היא חלק מעבר מפואר ומרתק שהסתיים. התהליכים עדיין נלמדים ומתבהרים.

להוצאתם לאור של כרכי הסדרה שותפות רבות בחשיבה, בייעוץ, בעריכה, בהגהה, בעיצוב, בטיפול בזכויות ובהפקה. רגישותן ויכולותיהן היו עבורי ערך מוסף ולכולן תודתי.

חיים סעדון